

بسم الله الرحمن الرحيم

امانت داری در نگاه شریعت و تسری آن به مقوله انبارداری

دیماه ۱۳۹۷

فهرست

۴	کلامی از جانب خدا و حجتش
۵	جایگاه و اهمیت ویژه
۷	مفهوم شناسی
۷	در لغت
۸	در اصطلاح
۹	در نگاه شریعت
۱۰	گونه شناسی
۱۰	۱. امانت‌های شخصی
۱۱	راز مردم
۱۱	مال سپرده شدم
۱۱	اجناس و کالاها
۱۱	انبیاداری
۱۲	احتکار یا انبار؟
۱۳	نامه‌ها و پیغام‌ها
۱۳	۲. امانت‌های اجتماعی
۱۴	بیت المال مردم
۱۴	۳. امانت‌های الهی
۱۵	اعضا و نیروهای وجود انسان
۱۵	علم دین و دانش به احکام الهی
۱۶	فریضه‌های الهی
۱۶	پست‌ها و مقام‌ها
۱۶	حیوانات
۱۶	زمین
۱۷	۴. امانت‌های خاص الهی
۱۷	اسلام
۱۸	آثار فردی امانت داری
۱۸	خشنودی خداوند
۱۸	جلب اعتماد و اطمینان مردم
۱۸	وسعت روزی
۱۹	دست‌یابی به اهداف و نتیجه مطلوب
۱۹	آثار اجتماعی امانت داری

۱۹ جلب اعتماد اقشار جامعه

۱۹ احساس مسئولیت عمومی

۲۰ حفظ اسرار و اطلاعات کشور

۲۰ گسترش علم و معنویت

۲۰ **خیانت در امانت**

۲۰ کم/بی دقتی در نگه داری امانت

۲۰ منفعت بیشتر به قیمت خیانت

۲۱ کم فروشی و بد جلوه دادن کالا

۲۱ افشای اسرار و اطلاعات مملکت

۲۲ **عوامل و زمینه های امانت**

۲۲ ایمان

۲۲ نظارت و کنترل

۲۲ **عوامل و زمینه های بروز خیانت**

۲۲ ضعف ایمان و عقیده

۲۳ غلبه هوا و هوس و دنیاپرستی

۲۳ چیره شدن حرص و طمع بر انسان

۲۳ **راه پیشگیری از خیانت**

۲۳ تقویت پایه های ایمان

۲۳ تأمین نیازهای معقول و مشروع

۲۳ توجه به عواقب شوم خیانت در دنیا و آخرت

۲۴ **آثار و پیامدهای امانت داری و خیانت**

۲۴ تقویت ایمان

۲۴ جلب اعتماد اجتماعی

۲۴ مایه آرامش روح و فکر

۲۵ جلب دوستی و محبت

۲۵ **نتیجه بحث**

۲۶ **منابع و مآخذ**

تقدیم به روح مطهر و بزرگ سید و سرور شهیدان که از بزرگترین امانت الهی یعنی اسلام با تمام هستی اش دفاع کرد و تقدیم به روح مطهر یاران شهیدش که با کمترین امکانات و تجهیزات بل با بذل جان کرانقدرشان از مولای خود بعنوان ارزشمندترین امانت الهی، دفاع کردند و تقدیم به روح مطهر دو یست و بیست هزار شهید انقلاب، شهدای ترور، و دفاع مقدس و نیز دو هزار و صد شهید مدافع حرم که از امانت اسلام و انقلاب به بهترین وجه نکه داری کردند و آن را به امروزیان تحویل دادند.

و تقدیم به ساحت امانت دار بزرگ انقلاب، امام خامنه ای دام ظلّه که تمام وجود خود را خالصانه در راه حفظ آن وقف نموده است.

پیش از شروع، در طلیعه بحث، به تعدادی از روایات نورانی اهل بیت عصمت و طهارت در باب مسئله ی مهم امانت داری، تبرک علمی و معنوی می جوئیم.

کلامی از جانب خدا و حجتش

جامعه اسلامی جامعه ای است که افراد در آن امین هستند برای اینکه سلامت جامعه در گرو این است که ما نسبت به هم شرط امانت داری را رعایت کنیم؛ و جامعه ای که در آن افراد تنها به سود شخصی خود می اندیشند، هرگز یک جامعه بشری سالم و جامعه دینی درستی نخواهد بود.

قرآن و روایات بر مسئله امانت تأکید زیادی کرده اند.

بالاترین ایمان ها صدقه است و مهم ترین نشانه ایمان ما و شما این است که در مال کسی که به ما اعتماد کرده، امانت را رعایت کنیم.

در حدیثی از رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله نقل شده است: «إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَبْعَثْ نَبِيًّا إِلَّا بِصِدْقِ الْحَدِيثِ وَأَدَاءِ الْمَانَةِ إِلَى الْبَرِّ وَالْفَاجِرِ»^۱

خداوند پیامبری را برای بشر مبعوث نکرد، مگر به این که دو چیز جزء کارنامه او بود. یکی راست گویی و دیگری ادای امانت چه به انسان خوب و چه به انسان فاجر.

امام صادق علیه السلام می فرماید: «اتَّقُوا اللَّهَ وَ عَلَيْكُمْ بِأَدَاءِ الْأَمَانَةِ»^۲ تقوای خدا را پیشه کنید و بر شما باد به این که امانت را در میان خود نگه دارید.

«وَلَوْ أَنَّ قَاتِلَ عَلِيٍّ بَنِ أَبِي طَالِبٍ عِثَّمَنِي عَلَى أَمَانَةٍ لَأَذَيْتُهَا إِلَيْهِ»^۳ اگر قاتل امیرالمؤمنین علیه السلام مرا بر چیزی امین قرار دهد، من در آن امانت خیانت نمی کنم.

با کمال ایمان باید امانت را رعایت کنیم که این از نشانه های ایمان است.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می فرماید: «لَا إِيمَانَ لِمَنْ لَا أَمَانَةَ لَهُ لَيْسَ مِنَّا مَنْ يُحَقِّرُ الْأَمَانَةَ»^۴ کسی که امانت را کوچک بشمارد، از ما نیست. در روایتی شخصی نقل می کند: من طلبکار کسی هستم و او طلب من را انکار می کند و بعد به من اعتماد کرده و مالش را به من می سپارد، من هم امانت او را می پذیرم؛ و به پیامبر می فرماید: از این که مالش در دست من است حق دارم که طلب خود را جبران کنم؟

۱بحارالانوار، ج ۷۱، ص ۲

۲الکافی، ج ۵، ص ۱۳۳

۳الکافی، ج ۵، ص ۱۳۳

۴بحارالانوار، ج ۷۲، ص ۱۷۲

حضرت می‌فرمایند: خیر، در امانت خیانت نکن.

نکته مهمی که در روایات بر آن تأکید شده این است که خوبی افراد به خواندن نماز، روزه، حج و طول رکوع و سجود آنها نیست بلکه به امانت‌داری و راست‌گویی آنها است.

پیامبر اسلام ﷺ می‌فرمایند: «لَا تَنْظُرُوا إِلَى كَثْرَةِ صَلَاتِهِمْ وَصَوْمِهِمْ وَكَثْرَةِ الْحَجِّ وَالْمَعْرُوفِ وَلَكِنْ أَنْظُرُوا إِلَى صِدْقِ الْحَدِيثِ وَادَاءِ الْأَمَانَةِ»^۵ نگاهی به زیادی نماز، روزه و حج نکنید.

نگاه کنید که راست‌گو است یا آدمی است که زبان او به دروغ آلوده است.

در روایت دیگری آمده: «لَا تَنْظُرُوا إِلَى طُولِ رُكُوعِ الرَّجُلِ وَسُجُودِهِ وَلَكِنْ أَنْظُرُوا إِلَى صِدْقِ حَدِيثِهِ، وَادَاءِ أَمَانَتِهِ»^۶ نگاهی به طولانی بودن رکوع و سجود نکنید. مهم این است که افراد در روابط اجتماعی خود امانت‌ها را رعایت کنند.

بدترین خیانت‌ها، خیانت به مردم، حکومت، دولت و امامت و ولایت است.

باید فرزندان خود را به گونه‌ای تربیت کنیم که در آنها روح امانت‌داری وجود داشته باشد و همه را طبق آنچه قانون می‌خواهد و وظیفه اوست با همان شرط و شروط عمل کنند؛ و همه این‌ها جزء ایمان است؛ و بالاترین بی‌نیازی‌ها امانت‌داری است.

یکی از امور مهم امانت‌داری، آرامش روانی خود فرد است؛ و یکی از عوامل اطمینان‌بخش به جامعه رعایت امانت است و حفظ امانت همه جامعه را آرام می‌کند و به همه اعتماد می‌بخشد. البته ان شاء الله مفصلاً در ادامه در زمینه آثار فردی و اجتماعی امانت‌داری صحبت خواهیم کرد. اما پیش از آن، مقدمتاً چند بحث مهم را مطرح می‌کنیم که از شما خواننده محترم تقاضا داریم با دقت این متن را مطالعه و سعی کنید آنرا در سراسر زندگش خود پیاده و عملیاتی کنید و بی‌شک برکات و اثرات آن را بزودی در زندگی فردی و اجتماعی خود خواهید دید. چرا که موضوع امانت، موضوعی است که با همه اشیاء و افراد و حتی مکانهای اطراف ما در ارتباط است.

جایگاه و اهمیت ویژه

اعتماد اجتماعی یکی از سرمایه‌های اصلی جامعه انسانی و بلکه یکی از نیازهای اساسی اجتماع بشری است به گونه‌ای که اگر اعتماد از جامعه سلب شود و مردم به همدیگر اعتماد نداشته باشند. روابط و پیوندها متزلزل و زندگی آدمی روبه‌ویرانی می‌نهد و اگر در خانواده همسر به همسر خود و فرزندان به پدر و مادر و پدر و مادر به فرزندان خود اعتماد نداشته باشند، خانواده دچار از

هم پاشیدگی خواهد شد، اگر در جامعه بین مسؤولان و مردم اعتماد متقابل وجود نداشته باشد، گسست اجتماعی بوجود آمده و در نتیجه نظام اجتماعی فرو خواهد ریخت.

عواملی در تحقق این اعتماد نقش دارد که در صورت توجه به آن این اعتماد تحکیم خواهد شد و در صورت نادیده گرفتن آن اعتماد از بین خواهد رفت از جمله آن عوامل که باعث تقویت اعتماد اجتماعی می گردد امانت داری است و در برابر آن چه که باعث زوال اعتماد اجتماعی می گردد خیانت است. از این رو قرآن کریم یکی از ویژگی های مؤمنان را رعایت امانت دانسته و فرمود: « قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ... وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ؛^۷ مؤمنان رستگار شدند... آن ها که امانت ها و عهد خود را رعایت می کنند.»

و در سوره معارج نیز در اوصاف نماز گزاران واقعی یکی از ویژگی های آن ها را رعایت امانت ها و عهد خود می داند.^۸ یعنی مؤمنان واقعی و همچنین نماز گزارانی که به حقیقت نماز می گزارند امانت ها را مراعات کرده و مراقب حفظ آن ها هستند.

در آموزه های اسلامی امانت داری از اهمیّت فوق العاده برخوردار است در قرآن کریم شش بار واژه امانت با جمع آن^۹ و چهارده بار واژه امین^{۱۰} به کار رفته است و در روایات فراوانی نیز بر اهمیت آن تأکید شده است. در روایتی امام صادق (علیه السلام) ملاک دین داری را راستگویی و امانت داری دانسته و فرموده است: « لَا تَغْتَرُّوا بِصَلَاتِهِمْ وَلَا بِصِيَامِهِمْ فَإِنَّ الرَّجُلَ رُبَّمَا لَهَجَ بِالصَّلَاةِ وَالصَّوْمِ حَتَّى لَوْ تَرَكَهُ اسْتَوْحَشَ وَلَكِنْ اخْتَبِرُوهُمْ عِنْدَ صِدْقِ الْحَدِيثِ وَأَدَاءِ الْأَمَانَةِ؛^{۱۱} فریب نماز و روزه مردم را نخورید چه بسا انسانی به نماز و روزه حریص باشد به گونه ای که از ترک آن وحشت داشته باشد و اگر بخواهید آن ها را مورد اختبار و آزمایش قرار دهید با راستگویی و امانت داری اختبار و آزمایش کنید و در حدیث ۱۲ همین باب فرمود: به رکوع و سجود طولانی افراد نگاه نکنید، بلکه به راستگویی و امانت داری آنان بنگرید.»^{۱۲}

و در تأکید بر اهمیت امانت داری فرمود: « إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَمْ يَبْعَثْ نَبِيًّا قَطُّ إِلَّا بِصِدْقِ الْحَدِيثِ وَأَدَاءِ الْأَمَانَةِ إِلَى الْبَرِّ وَالْأَفْجَرِ؛^{۱۳} خدای سبحان هیچ پیامبری را به نبوت بر نینگیخت مگر به راستگویی و امانت داری.» یعنی چون پیامبران از ویژگی راستگویی و امانت داری بهره مند بودند خدای سبحان نعمت نبوت را به آنان ارزانی داشته است. و چون امانت داری از جایگاه مهم در زندگی انسان ها برخوردار است و همه آدمیان به ضرورت آن توجه دارند پیامبرانی که در بین خود به دعوت می پرداختند

۷ سوره مؤمنون، آیه ۸

۸ سوره معارج، آیه ۳۲.

۹ سوره بقره آیه ۲۸۳، سوره نساء، آیه ۵۸، سوره انفال، آیه ۲۷، سوره احزاب، آیه ۷۲، سوره مؤمنون، آیه ۸، سوره معارج، آیه ۳۲.

۱۰ سوره اعراف، آیه ۶۸، سوره یوسف، آیه ۵۴، سوره شعراء، آیه ۱۹۳، ۱۷۸، ۱۶۲، ۱۴۳، ۱۲۵، ۱۰۷، سوره نمل، آیه ۳۹، سوره قصص، آیه ۲۶، سوره دخان، آیه ۱۸ و ۵۱، سوره تکویر، آیه ۲۱ و سوره تین، آیه ۳.

۱۱ اصول کافی، ج ۲، حدیث ۱۰۴.

۱۲ همان، ص ۱۰۵.

۱۳ همان، ص ۱۰۴.

برای این که جواب مخالفان را بگویند می فرمودند: «إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ؛ مَنْ مَسَلَمًا بِرَأْيِ شِمَا بِرَأْيِ أَمِينٍ هَسْتُمْ.» (شعراء، آیه ۱۰۷) این سخن نوح است و مشابه این سخن را هود (شعراء، آیه ۱۲۵ و اعراف، ۶۸) و صالح

(شعراء، آیه ۱۴۳) و لوط (شعراء، آیه ۱۶۲) و شعیب (شعراء، آیه ۱۷۸) نیز فرمودند.

و آن جا که حضرت جبرئیل مأمور فرود آوردن وحی بر قلب مبارک پیامبر اسلام گشته است به امانت دار و امین وصف شده است.

وَإِنَّهُ لَتَنْزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ - نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ عَلَى قَلْبِكَ - لَتَكُونَ مِنَ الْمُنْذِرِينَ؛^{۱۴} مسلماً این قرآن از سوی پروردگار جهانیان نازل شده است، روح الامین آن را نازل کرده است بر قلب پاک تو تا از انداز کنندگان باشی.

در حقیقت جبرئیل که حامل وحی الهی بر قلب پیامبر است باید از ویژگی امانت داری برخوردار باشد تا وحی را سالم و خالی از هرگونه آلودگی به خرافات و باطیل در اختیار پیامبر قرار دهد.

در سوره یوسف نیز وقتی عزیز مصر قابلیت و شایستگی حضرت یوسف را در ماجرای تعبیر خواب و سلامت و عفت او را در دورانی که در خانه او بسر می برد و دیگر شرائط او را به عنوان امین یافت و به او پیشنهاد مسئولیت داد و او نیز مسئولیت خزانه داری را پذیرفت^{۱۵}

از این آیات و روایات استفاده می شود که یکی از شرایط پذیرش مسئولیت اعم از مسئولیت هدایت و رهبری و مسئولیت مدیریت و اداره جامعه و مسئولیت های اجتماعی ویژگی امانت داری است.

مفهوم شناسی

در لغت

امانت واژه ای است عربی و در فارسی به معانی متعدد بکار رفته است

ایمنی. آرامش قلب. امن و امانه و امان در اصل بیک معنی اند.^{۱۶}

حالتی است که زمینه ساز حصول آرامش و اطمینان خاطر نسبت به چیزی است.^{۱۷}

امانت یعنی راستی و درستکاری، ضد خیانت، و نیز به معنای ودیعه و چیزی که به کسی بسپارند که از آن نگهداری کند.^{۱۸}

۱۴ همان، آیه ۱۹۴ - ۱۹۲.

۱۵ سوره یوسف، آیه ۵۴.

۱۶ قرشی، سید علی اکبر (۱۳۷۱). قاموس قرآن. تهران: دار الکتب الاسلامی.

۱۷ اصفهانی، راغب (۱۴۰۴). مفردات غریب القرآن. چاپ اول. دفتر نشر الکتب.

۱۸ عمید، حسن. فرهنگ عمید. منتهی الارب.

امانت یعنی درستی ضد خیانت، تکالیف که خدای تعالی بر خلق تعیین کرده از عبادات و طاعات، و به معنای ودیعه، هر چیزی که برای نگاه داشتن به کسی بسپارند، تعالیم الهی و شرعی.^{۱۹}

امانت یعنی ودیعه، و چیزی که غیر از گیرنده ای ودیعه دیگران نمی داند؛ و تکالیفی که خداوند برای خلق تعیین کرده است؛ از طاعات و معصیت.^{۲۰}

در اصطلاح

امانت گرچه معمولاً به امانت های مالی گفته می شود ولی در منطق قرآن مفهوم وسیعی دارد که تمام شئون زندگی اجتماعی و سیاسی و اخلاقی را در بر می گیرد. نعمت های مختلف خدا هر یک امانتی از امانات او هستند، آئین حق، کتب آسمانی، دستورالعمل های پیشوایان راه حق و همچنین اموال، فرزندان، پست ها، مسئولیت ها، سرمایه های انسانی، فرهنگ ها و میراث های تاریخی همه امانت های اویند، که بدست افراد مختلف در اجتماع سپرده می شود، همه موظفند که در حفظ این امانات و تسلیم کردن آن به صاحبان اصلی آن بکوشند، و به هیچ وجه در این امانت ها خیانت نشود.^{۲۱}

بعضی از امانت ها منحصرأ امانت خدا است در نزد مردم، مانند احکام مشروع خدا، و بعضی از آن ها منحصرأ امانت رسول خدا ﷺ است، مانند سیره حسنه آن جناب، و بعضی از آن ها امانت خود مردم در میان خودشان است، مانند اماناتی که در اموال و اسرار خود به یکدیگر می سپارند، و بعضی از امانت ها آن امانتی است که خدا و رسول و خود مؤمنین در آن شریکند، و آن عبارت است از اموری که خداوند به آن ها امر می کند، و رسول خدا امر آن جناب را اجرا می نماید، و مردم از اجرای آن منتفع گشته، و مجتمعشان نیرومند می گردد، مانند دستورات سیاسی و اوامر مربوط به جهاد و اسرار جنگی که اگر افشاء شود آرزوهای دینی عقیم گشته و مساعی حکومت اسلامی بی نتیجه مانده و حق خدا و رسول هم پایمال می شود، و ضررش دامن گیر خود مؤمنین هم می گردد.^{۲۲} امانت به عنوان یکی از صفات اخلاقی و ملکوتی، دارای واژه های زیبا و مقدسی است. وجود این واژه ها نشان دهنده قداست و شایستگی خارق العاده ای می باشد که در متن امانت نهفته است. این خصلت معنوی و روحانی، در روح و روان انسان های پاک سیرت وجود دارد و همواره در گفتار، رفتار، کردار و اعمال آنان نمایان است. اگر با دیدی وسیع تر به متن امانت بنگریم، درمی یابیم که حتی افراد لایبالی و بی ایمانی که بویی از انسانیت و حسن خلق نبرده اند و بعضاً

۱۹ جر، خلیل. فرهنگ لاروس.

۲۰ ابن منظور (۱۴۰۵). لسان العرب. چاپ اول. نشر ادب حوزه

۲۱ بحرانی، سید هاشم (۱۴۵۱ ق). تفسیر برهان، ج ۱، ۱۹۹.

۲۲ طباطبایی، محمد حسین (۱۳۷۴). تفسیر المیزان، ترجمه محمد باقر مصلح ج ۹، ص ۷۰.

ظلم و ستم می کنند، به نوعی شیفته و جذب امانت و امانت داران می شوند. دلیل آن این است که امانت دربردارنده امنیت و امان است. کلمه ای که با شنیدن نام آن، نوعی آرامش خاطر و آسایش خیال را برای انسان به ارمغان می آورد و در پناهش امنیت روح و روان او را تضمین می کند و از هر گونه خوف و ترس در امان می دارد.

در نگاه شریعت

امانت در نظر شریعت، از ارزش و جایگاه والایی برخوردار است، به طوری که نمونه های فراوانی از سفارش ها و توجهات الهی قرآن و احادیث و روایات ائمه معصومین (علیهم السلام) به چشم می خورد.

خداوند متعال که خود بهترین و بزرگ ترین امین و نگهبان است، از هر گونه دغل بازی و خیانت پاک و مبرا می باشد. در این جا به نمونه هایی از آیات قرآنی و روایات معصومین (علیهم السلام) که درباره امانت وارد شده است، اشاره می کنیم.

* خداوند در قرآن نسبت به حفظ امانت و سپردن آن به دست صاحبانشان می فرماید: (إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا...^{۲۳}؛ خداوند به شما فرمان می دهد که امانت ها را به صاحبانش بدهید).

* در جایی دیگر درباره خیانت نکردن در امانت می فرماید: (فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُم بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِي أُؤْتِنَ أَمَانَتَهُ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ...^{۲۴}؛ و اگر کسی از شما دیگری را امین دانست، آن کس که امین دانسته شده امانت را باز دهد و باید از خدا بترسد).

* خداوند در آیه ای دیگر درباره قبول و رد امانت از اهل کتاب (نصاری و یهود) سخن می گوید و می فرماید: (وَمِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ إِنْ تَأْمَنَهُ بِقِنطَارٍ يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ إِنْ تَأْمَنَهُ بدينارٍ لَا يُؤَدِّهِ إِلَيْكَ إِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَائِمًا...^{۲۵}؛ بعضی اهل کتاب (از نصاری) تا به آن حد درست کارند که اگر مال بسیاری به آنان امانت دهی، رد امانت کنند، و برخی دیگر از اهل کتاب (یهود) آن اندازه نادرستند که اگر به آنان یک دینار امانت دهی رد نکنند، جز آن که بر مطالبه آن سخت گیری کنی...).

* آیه دیگری به امانت داری در طول زندگی و پاداش عظیمی که به شخص امین تعلق می گیرد، اشاره می کند و می فرماید: (وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ وَالَّذِينَ هُمْ بِشَهَادَاتِهِمْ قَائِمُونَ وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ أُولَٰئِكَ فِي جَنَّاتٍ مُّكْرَمُونَ^{۲۶}

۲۳ نساء (۴) آیه ۵۸.

۲۴ بقره (۲) آیه ۲۸۳.

۲۵ آل عمران (۳) آیه ۷۴.

^{۲۶}؛ و آنان که امانت و عهد و پیمان‌شان را رعایت می‌کنند، و آنان که برای شهادت به حق قیام می‌کنند، و آنان که بر نماز‌شان مواظبت دارند، اینان در باغ‌های بهشت با عزت و احترام متنعم اند.

* امام علی علیه السلام درباره امانت داری می‌فرماید: (الْأَمَانَةُ وَالْوَفَاءُ صِدْقُ الْأَفْعَالِ وَالْكَذِبُ وَالْإِفْتِرَاءُ خِيَانَةُ الْأَقْوَالِ)؛ امانت داری و وفاداری، راستی افعال (اعمال) است و دروغ و بهتان، خیانت اقوال (گفته‌ها).

* آن حضرت در حدیثی دیگر، درباره ارزش معنوی امانت داری می‌فرمایند: (الْزَمَ الصِّدْقَ وَالْأَمَانَةَ فَإِنَّهُمَا سَجِيَّةُ الْأَبْرَارِ)؛ پیوسته ملازم راست‌گویی و امانت داری باش که آن دو شیوه نیکان است.

* امام صادق علیه السلام نیز می‌فرماید: اتَّقُوا اللَّهَ وَعَلَيْكُمْ بِأَدَاءِ الْأَمَانَةِ إِلَى مَنْ ائْتَمَنَكُمْ^{۲۹}؛ از خدا بترسید و هر کس که شما را امین دانسته و امانتی به شما سپرده، امانتش را بازگردانید.

و نیز درباره امر خطیر و مهم رسالت پیغمبران، امام صادق علیه السلام می‌فرماید: خدای عزوجل پیغمبری را مبعوث نکرد مگر به امانت داری و راست‌گویی نسبت به نیکوکار و بدکار.^{۳۰}

گونه شناسی

۱. امانت‌های شخصی

۱. شخصی چیزی را به کسی بدهد که آن را نگه دارد؛ و مورد امانت آن چیزی است که برای حراست از آن به دیگری سپرده شده است.

۲. شخصی مال یا چیزی را به کسی می‌دهد که به یک نحو معینی از آن مصرف کند، مثلاً مالی به او می‌دهد که به دیگری برساند.

۳. گاهی امانت از مال، نقد و پول عبور می‌کند، مثلاً امین گرفتن معلم یا کسی که به فرزندش آموزش می‌دهد و فرزند خود را به او می‌سپارد برای اینکه او را تربیت کند و به او چیزی آموزش دهد. این‌ها یک نوع امانت‌گذاری‌های فردی است؛ که شخص در مال، خانه و فرزند خود و در اداره یا کار شخصی خود به دیگری اعتماد می‌کند و آن شخص هم زیر بار اعتماد او می‌رود. در ادامه به چند نمونه از این گونه اشاره می‌کنیم:

۲۶. معارج (۷۰) آیه ۳۲ تا ۳۵.

۲۷. غررالحکم، حدیث ۲۰۸۳.

۲۸. همان، حدیث ۲۳۳۵.

۲۹. امالی شیخ صدوق، ص ۲۴۵.

۳۰. اصول کافی در مبانی دین اسلام، ص ۶۸.

راز مردم

رازهای مردم نیز امانت اند و هیچ فردی حق ندارد بدون مصلحت خاص، اسرار دیگران را به هر طریقی فاش نماید.

حکایت است که: (فاضلی به یکی از دوستان صاحب راز خود نامه می نوشت. شخصی پهلوی او نشسته بود و به گوشه چشم، نوشته او را می خواند. بر وی دشوار آمد، بنوشت اگر پهلوی من دزدی نشسته بودی و نوشته مرا نمی خواندی، همه اسرار خود بنوشتی.

آن شخص گفت: والله مولان، من نامه تو را نمی خواندم. گفت: ای نادان، پس از کجا دانستی که یاد تو در نامه است؟^{۳۱} از پیامبر است که فرموده اند: (مجلس ها امانت است، جز سه مجلس: مجلسی که در آن خونی به حرامی ریخته شود، مجلسی که در آن ناموس حرامی حلال شمرده شود و مجلسی که در آن مال و ثروتی به ناحق روا شمرده شود).^{۳۲}

مال سپرده شده

منظور از مال سپرده شده، اموال و دارایی ها و اشیاء است که به انسان امانت داده می شوند و او باید از این امانت ها به نحو احسن نگه داری کند. به چند نمونه از انواع امانت از نوع مال سپرده شده اشاره می شود.

اجناس و کالاها

فرد امین موظف است از وسایلی که به او سپرده می شود همانند جان خویش مواظبت کند و بدون رضایت فرد امانت دهنده به اموالش دست نزنند و آن ها را خراب نکنند.

انبارداری

بی شک یکی از مصادیق مهم امانت داری بویژه در سیستم و نظام اداری، انبارداری است که به جهت سپردن مجموعه ای از کالاها و اجناس به یک یا چند شخص بعنوان انباردار که آن کالاها و اموال متعلق به بیت المال است بسیار حائز اهمیت است. توجه به این کالاها نه فقط از حیث مراقبت و نگهداری آنها از سرقت و دستبرد است بلکه مهمتر از آن مراقبت از اتلاف و از بین رفت آنها است. چرا که معمولا در انبارهای ادارات به جهت مراقبت های فیزیکی سفت و سخت، معمولا کالاها مورد سرقت و یا دستبرد قرار نمی گیرند اما از آنجا که بعضا مدیریت های نامطلوب در برخی سازمانها حکمفرما است، امکان استفاده بهینه از همه کالاها در موقعیت های مختلف و برای افراد مختلف وجود ندارد لذا بسیاری از کالاها به انبار منتقل می شوند و یا حتی بجهت خرید و تهیه برخی کالاهای غیر واجب از همان ابتدا اساسا مورد استفاده قرار نگرفته و مستقیم به انبار منتقل شده و مدت ها بلکه سال ها

۳۱ عبدالرحمان جامی، بهارستان.

۳۲ ملا محسن فیض کاشانی، المحجۃ البیض، ج ۳، ص ۳۲۷.

این کالاها در انبار خاک می خورند. البته مشکل اصلی در اینجا سوء مدیریت و بعضاً گرایش های اشراف گرایانه ای است که بدنبال نو کردن کالاها در ادارات و سازمان هاست، اما این بدان معنا نیست که اشخاص دیگر که در این زمینه یعنی مباحث مدیریتی و تهیه کالاها مسئولیتی ندارند بطور کلی مبرای از مسئولیت باشند بلکه در چنین شرایطی، نقش انباردار نسبت به این موضوع پر رنگ تر می شود چرا که اوست که باید در نظم دهی و چینش درست و منظم کالاها کوشا باشد تا در موقعیت های لازم بلافاصله بتواند شیء مورد نظر را پیدا کرده و در اختیار سیستم قرار دهد. لذا موضوع نظم، از مهمترین شاخصه های انباردار و انبارداری است.

از مسایل مهم دیگر، هنر بکارگیری این کالاها در موقعیت های مختلف است که این هنر، البته متوجه شخص انباردار است. او باید سعی کند اولاً با اِشرافی که به کالاها و اجناس دارد و ثانياً با ارتباطی که با افراد و اشیاء درون سازمان دارد تشخیص دهد که چه کالایی مورد نیاز است و بلافاصله آنرا مورد استفاده قرار دهد و شیء مورد نظر را سریعاً از بلااستفادگی خارج و آنرا در اختیار سیستم قرار دهد. البته این بدان معنا نیست که انباردار، این کالاها را در محل نابجا بکار برد، مثلاً آنها را برای استفاده شخصی در اختیار افراد بگذارد صرفاً به این دلیل که آن شیء فعلاً مورد استفاده سازمان نیست. در هر صورت عدم استفاده از بیت المال، مجوز استفاده شخصی از آن نیست.

نکته دیگری که حائز اهمیت است بحث انبار و ارتباط آن با موضوع احتکار است. اینکه آیا هر انبار کردنی احتکار بحساب می آید یا خیر. در این زمینه به مباحث زیر توجه شود:

احتکار یا انبار؟

یکی از مهمترین عوامل آسیب رسان به اقتصاد یک کشور «احتکار» است؛ احتکار از «حکر» در اصل به معنای "حبس کردن" است و از این رو گردآوری و حبس کالا به "انتظار" گرانی آن را احتکار و حکره گویند؛ بنابراین دو عنصر حبس و انتظار گران شدن در مفهوم لغوی این واژه نهفته است. فقها در تعریف آن گفته اند «انبار کردن کالاهای ضروری و مورد نیاز مردم به قصد آنکه بتواند با قیمت بالاتر به فروش برساند مشروط بر اینکه به اندازه کافی آن کالا در بازار وجود نداشته باشد که این کار شرعاً حرام است».

احتکار در وهله اول باعث گرانی کالاهای همسان در بازار می شود و در وهله بعد قدرت خرید مردم را کاهش می دهد و جامعه را با چالش های اقتصادی مواجه می کند و از آنجایی که مستقیماً با مصالح جامعه مسلمین مربوط است، جلوگیری از آن از وظایف

حکومت اسلامی محسوب می‌شود. بر این اساس دین اسلام آن را حرام شمرده است. اگرچه حرمتِ احتکار بر اساس آنچه در روایات آمده تنها در غلاتِ چهارگانه و در روغن حیوانی و روغن نباتی است که طبقات مختلف جامعه به آن نیاز دارند، اما حکومت اسلامی هنگامی که مصلحت عمومی اقتضا کند، حق دارد از احتکار سایر احتیاجات مردم هم جلوگیری کند و اجرای تعزیر مالی بر محتکر در صورتی که حاکم صلاح بداند، اشکال ندارد.^{۳۳}

پیامبر ﷺ و ائمه معصومین (ع) در مذمت «محتکر» روایات متعددی بیان فرمودند؛ فرد محتکر را محروم از نعمت، مورد لعن خدا، ملحد، گناهکار و نافرمان (آئِم عاص)، شرور، فاجر و ... معرفی کرده‌اند. به عنوان نمونه امیرالمومنین علیه السلام در یک روایت فرمود: «احتکار خوی اشرار است. الْأَحْتِكَارُ شِیمُ الْأَشْرَارِ». و نیز فرمود: «احتکار خصلت فاجران است؛ الْأَحْتِكَارُ شِیمَةُ الْفُجَّارِ»

تفاوت احتکار با انبارداری چیست؟

باید توجه داشت که معیار در احتکار حرام ایجاد بازار سیاه است به گونه‌ای که موجب تضییق و دشواری مردم مسلمان شود و گرنه در موارد فراوانی که عرضه بی‌رویه کالا چه بسا موجب تضییع و اتلاف ما شود، نه تنها حرام نیست بلکه از جهاتی منطبق با موازین عقلایی است؛ مثلاً در هنگام به دست آمدن میوه در اواخر تابستان، اگر باغداران محصول خویش را یکباره به بازار عرضه کنند، از آنجا که در آن فصل عوامل عرضه و تقاضا با یکدیگر تناسب ندارد، این عمل نتیجه‌ای جز ضایع شدن و از بین رفتن محصولات نخواهد داشت و عواقب سوء اقتصادی دیگری نیز پیامد آن خواهد بود، زیرا به علت ضرر و زیانی که فروشندگان، به خاطر فروش جنس خود به بهای ارزان، متحمل می‌شوند توازن اقتصادی نیز آشفته می‌شود. در حالی که اگر در همان ایام به مقدار مایحتاج عمومی و فروش به نرخ عادلانه، متناسب با قیمت تمام شده و سود منصفانه، دست‌رنج خویش را به بازار عرضه کنند و بقیه محصول به نحو صحیح، از جمله نگهداری در سردخانه انبار شود و به تدریج به موازات مصرف توزیع شود، عملی خردمندانه خواهد بود.

نامه‌ها و پیغام‌ها

فرد امین باید در حفظ و نگه داری اسرار، مطالب و نوشته‌های دیگران کوشا باشد و آن را از دسترس بیگانگان هرزه و سودجو دور نگاه دارد.

۲. امانت‌های اجتماعی

اینکه جامعه یا افرادی حکومت را به کسی می‌سپارند، با کسی بیعت می‌کنند، به کسی رأی می‌دهند، مدیری را انتخاب می‌کنند یا این که حکومت و حاکمیت فردی را به عنوان استاندار و فرماندار و مدیر یک اداره‌ای انتخاب می‌کند که یک نوع امانت سپاری است.

امانت‌های اجتماعی یعنی در مشاغل و مناصبی برای اداره جامعه، تصدی شغل‌ها و مناصب و کارهای عمومی، حکومت و مردم به افرادی و گروهی اعتماد کرده و کارهای مشخصی را به او می‌سپارند.

بیت المال مردم

از مهم‌ترین امانت‌ها، بیت المال مردم است. میز، کلاس، آب، برق، وسیله‌های نقلیه عمومی و هزاران وسیله دیگر همگی از اموال عمومی هستند که نزد همه به امانت سپرده شده است. البته بعضی از اموال عمومی وجود دارند که به یک گروه خاص و یا فرد معینی به امانت گذاشته می‌شوند؛ مثل: مدرسه، اداره، شرکت و... ولی هدف در همه این اموال یکی است و آن پاسبانی و مراقبت لازم و مفید در حفظ و نگه‌داری از این اموال می‌باشد.

روزی عقیل خدمت حضرت علی علیه السلام شرف یاب شد و گفت: (یا علی تو برادر منی و خزانه بیت المال در دست تو است، من نیز فقیر و عیالوار هستم؛ لطفا سهم بیش‌تری از بیت المال را به من بده.

علی علیه السلام فرمود: ای عقیل! بیت المال حق عموم مردم و امانت در دست من هست و هرگز چنین کاری را (خیانت در بیت المال) مرتکب نخواهم شد. و آن‌گاه که اصرار عقیل را می‌بیند، آهنی داغ بر کف دست او می‌گذارد. عقیل می‌گوید: سوختم! حضرت علی علیه السلام می‌گوید: تو از این آهن داغ این‌گونه فریاد می‌زنی؟ چگونه می‌خواهی مرا با انجام این کار در آتش جهنم بسوزانی؟^{۳۴}

۳. امانت‌های الهی

امانت‌هایی است که خداوند به انسان اعتماد کرده و چیزی را در اختیار او قرار داده است. همه نعم الهی و همه آنچه خداوند در اختیار ما نهاده است از مال، مقام، عمر، جوانی، زندگی و هر آنچه در اختیار ما است و خداوند برای ما آفریده است همه امانت‌های خداوند است. یعنی خداوند آن‌ها را بی‌جهت در اختیار بشر نگذاشته و عالم را یک محل بازی قرار نداده است. در دل امانت یک مسئولیت است. خداوند چیزهایی را به ما سپرده است که آن‌طور که او می‌خواهد و برای کمال و ترقی ما سودمند است، آن‌ها را به کار بگیریم. در این معنا همه عالم حتی وجود و اعضا و جوارح ما امانت خداوند است.

این نوع امانت، نمونه‌های گوناگونی دارد که به آن‌ها اشاره می‌شود.

اعضا و نیروهای وجود انسان

تمام اعضا و جوارح توانایی ها، استعدادها، نیروها و محرکه وجودی انسان نعمت هایی هستند که به صورت امانت در اختیار انسان قرار گرفته اند و بر ایشان است که از این امانت ها به طریقی شایسته و نیکو در راه رضای خدا و اطاعت کردن از او به کار گیرد و از بندگی شیطان و اسیر وسوسه های او شدن دست بردارد.

زبان به عنوان یکی از امانات الهی وظیفه دارد سخنان حق را بگوید و از گفتن سخنان لغو و بیهوده خودداری کند.

زبان آمد از بهر شکر و سپاس به غیبت نگردانش ای حق شناس

یکی دیگر از امانات انسان، گوش است که باید از آن در راه شنیدن سخنان حق و غیر حرام استفاده کرد و از شنیدن سخنان باطل و ناروا دوری گزید.

چشم نیز باید از دیدن منظره های گناه آلود و فسادانگیز که تیری از تیرهای شیطان است، فرو بندد و در عوض مناظر و آیات عبرت انگیز را نظاره کند.

هان ای دل عبرت بین از دیده نظر کن هان ایوان مدائن را آینه عبرت دان

دست و پا، دو امانت دیگر الهی هستند که در اختیار انسان قرار گرفته است که از هر کدام باید در کارهای خیر و عام المنفعه بهره جست و از رفتن به مجالس فساد و عیاشی دست داشتن در کارهای غیر اخلاقی و شرعی خودداری کرد.

امام خمینی رحمه الله علیه در این باره می فرماید: (و باید دانست که حق تبارک و تعالی تمام قوا و اعضای ظاهریه و باطنیه را به ما مرحمت فرموده و بسط نعمت و رحمت در مملکت ظاهر و باطن ما فرموده و در تحت قدرت ما تمام آن ها پاک و پاکیزه و طاهر از قذارات صوریه و معنویه بودند، و آن چه از عالم غیب برای ما نازل فرموده تمام آن ها مطهر از آلائش بوده اند؛ پس اگر ما در وقت ملاقات آن ذات مقدس، آن امانات را بدون آلائشی به عالم طبیعت و قذارات ملک دنیا به او رد کردیم، امین در امانات بوده ایم والا خیانت کار بوده ایم؛ از اسلام حقیقی خارج و از ملت رسول اکرم صلی الله علیه و آله بیرون هستیم).^{۳۵}

علم دین و دانش به احکام الهی

دانش، امانتی است در دست دانشمندان و علما که باید از آن به نحو احسن و نیکو استفاده کنند و در جهت رشد و نمو آن در راه خیر و صلاح جامعه و رضای پروردگار کوشا باشند، تا به خوبی از عهده این امانت الهی بر آیند.

علم بال است مرغ جانت را بر سپهر او برد روانت را

دل شود گر به علم بیننده راه جوید به آفریننده^{۳۶}

فریضه های الهی

وظایف الهی مانند نماز، روزه، حج و... امانت های خداوند هستند که انسان ها باید در انجام صحیح و شایسته آن فرایض کوشا باشند تا از عهده انجام این امانت های الهی به خوبی برآیند.

پست ها و مقام ها

افرادی که دارای مناصبی در دستگاه حکومتی هستند، ضامن امانت هایی اند که بر عهده آنان نهاده شده است. پس باید چنین افرادی از پست و مقام خود در جهت رضایت عامه مردم استفاده کنند و از مال اندوزی و شخصیت گرایی نامطلوب و رشوه خواری دوری کنند. حضرت علی علیه السلام در نامه ای به یکی از فرماندارانش که ظاهرا از مقام خود سوءاستفاده کرده بود، نوشت: (فقد بلغنی عنک امر، ان کنت فعلته فقد اسخطت ربک وعصیت امامک و اخزیت امانتک؛ از تو به من خبری رسیده است؛ اگر چنان کرده باشی، پروردگار خود را به خشم آورده، و امام خود را نافرمانی کرده، و امانت خود را از دست داده باشی.)^{۳۷}

حیوانات

انسان هایی که از چهارپایان استفاده می کنند، باید از آن ها نیز مراقبت و نگه داری کنند؛ یعنی آن ها را گرسنه و تشنه نگذارند، تازیانه نزنند، بیش از توانشان بار نکنند و آزار و اذیتشان نکنند.

حضرت علی علیه السلام در این باره می فرماید: (اگر تمام دنیا را به من بدهند که در مقابل آن پوست جویی را از دهان مورچه ای بگیرم، چنین گناهی مرتکب نخواهم شد.)^{۳۸}

زمین

انسان ها مکلف اند که این امانت خداوندی را ویران نکنند و با کشت و کار استفاده بهینه و سودمند، آن را آباد کنند. حضرت علی علیه السلام در خطبه ای می فرماید: (فإنکم مسؤولون حتی عن البقاع و البهائم؛ شما مسئولیت دارید و مکلفید و حقوقی بر عهده شما هست، حتی نیست به چهارپایان و نسبت به زمین.)^{۳۹}

۳۶ اوحد مراغه ای، مثنوی جام جم.

۳۷ نهج البلاغه، ترجمه دکتر شهیدی، ص ۳۱۳، نامه ۴.

۳۸ نهج البلاغه فیض الاسلام، خطبه ۲۱۵.

۳۹ نهج البلاغه، نامه ۵۳.

در نامه ای به مالک اشتر نیز می فرماید: (وعمارہ بلدها؛ و دیگر این که سرزمین های آن ها را آباد کند).^{۴۰}

۴. امانت های خاص الهی

پیامبر ﷺ، امام علی (علیه السلام)، ولایت، قرآن، نماز و تعالیم ویژه ای که خداوند مقرر کرده و نعمت های خاصی که خداوند برای سعادت، رستگاری، کمال و ارتقای مادی در اختیار ما قرار داده است، امانت های خاص خداوند است.

در قرآن، امانت گاهی به معنای عام و گاهی در معنای خاص به کار می رود.

خداوند در توصیف مؤمنین می فرماید: «وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ»^{۴۱} نشانه وارستگان و انسان های پارسا و مؤمن آن است که امانات و عهد خداوند را حفظ کنند.

«إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا»^{۴۲}

ما امانت خود را بر آسمان ها و زمین عرضه کردیم، آسمان و زمین و جهان و گیتی با همه عظمت خود از پذیرش این امانت عاجز ماند.

انسان موجودی است که قالب او به ظاهر ریزتر از آسمان ها، زمین، کرات، کهکشان های بزرگ و بسیاری از موجودات عالم است ولی در او یک جسارت و توانایی و قدرتی بود که زیر بار این امانت رفت.

در منطق دینی همه عالم امانت خدا است؛ و اسلام بر امانت های شخصی و فردی هم تأکید دارد.

یک انسان کامل و متعهد کسی است که خود را چنان پرورش داده که بر امانت های چهارگانه پایبند باشد؛ و در امانت خیانت نکند.

اسلام

اسلام نیز یکی از امانات خاص الهی است که خداوند به وسیله رسول اکرم ﷺ بر بشر عرضه کرده است و همه انسان ها ملزم به رعایت و حفظ این امانت الهی هستند. پیامبران، ائمه معصومین (علیهم السلام)، علماء و شهیدان، پاسبانان و حافظان این مکتب بزرگ بشری بوده اند و انسان ها را نیز به حفظ این امانت الهی توصیه و سفارش کرده اند. امام خمینی رحمه الله علیه در این خصوص می فرماید: (اسلام نه از من است و نه از شمس، اسلام از خدا است و همه ما مکلفیم با تمام قدرت آن را حفظ کنیم).^{۴۳}

۴۰ همان.

۴۱ سوره مؤمنون آیه ۸

۴۲ سوره احزاب آیه ۷۲

۴۳ سخنرانی امام از رادیو

آثار فردی امانت داری

همان طور که هر کاری آثار و هدفی دارد، امانت داری نیز آثار و فواید فردی و اجتماعی بی شماری دارد که به چند مورد از آن ها اشاره می شود:

خشنودی خداوند

انسان امانت دار علاوه بر جلب رضایت خداوند از اجر معنوی دنیوی و پاداش اخروی برخوردار می گردد و جایگاهش در بهشت برین خواهد بود. در حدیثی از رسول اکرم صلی الله علیه و آله است که فرموده اند: (أَقْرَبُكُمْ مِنِّي عَدَاً فِي الْمَوْقِفِ أَصْدَقُكُمْ لِلْحَدِيثِ وَ آدَاكُمْ لِلْأَمَانَةِ وَ أَوْفَاكُمْ بِالْعَهْدِ وَ أَحْسَنُكُمْ خُلُقاً وَ أَقْرَبُكُمْ مِنَ النَّاسِ؛ فردا در صحنه قیامت آن کس از همه به من نزدیک تر است که از همه راست گوتر، امانت دارتر، پیمان نگه دارتر، خوش اخلاق تر و به مردم نزدیک تر باشد).^{۴۴}

جلب اعتماد و اطمینان مردم

شخص امین، مورد اعتماد مردم است و او را به خاطر کوشا بودن در حفظ امانت هایی که به او سپرده اند، تمجید و تحسین می کنند. امام جعفر صادق علیه السلام می فرماید: (لَا تَغْتَرُّوا بِصَلَاتِهِمْ وَ لَا بِصِيَامِهِمْ فَإِنَّ الرَّجُلَ رَبَّمَا لَهَجَ بِالصَّلَاةِ وَ الصَّوْمِ حَتَّى لَوْ تَرَكَهُ اسْتَوْحَشَ وَ لَكِنْ اخْتَبَرُوهُمْ عِنْدَ صِدْقِ الْحَدِيثِ وَ آدَاءِ الْأَمَانَةِ؛ از کثرت نماز و روزه اشخاص فریب نخورید، زیرا ممکن است کسی به این کار عادت کرده و ترک آن برایش دشوار باشد؛ بلکه با راست گویی و ادای امانت مردم را بسنجید و آزمایش کنید).^{۴۵}

وسعت روزی

فرد امین هیچ گاه دچار فقر و تنگ دستی نمی شود و همواره در رحمت و برکت خداوند به روی او باز می باشد. پیامبر اکرم می فرماید: (الْأَمَانَةُ تَجْلِبُ الرِّزْقَ وَ الْخِيَانَةُ تَجْلِبُ الْفَقْرَ؛ امانت داری مایه جلب روزی و خیانت مایه فقر است).^{۴۶}

روزی مردی فقیر از اهل مکه بعد از طواف خانه خدا به هنگام بازگشت در بین راه کیسه ای زر می یابد، آن را به خانه می برد و [ماجرای] را برای زنش بازگو می کند. زن به او امر می کند که کیسه را سرجایش بازگرداند. مرد [در حین بازگرداندن کیسه زر] می شنود که فردی فریاد می زند آیا کسی کیسه زر را یافته یا نه؟ او فوراً خود را به فرد رسانده و کیسه را به او می دهد. آن

۴۴ تحف العقول، ص ۵۰.

۴۵ اصول کافی، ص ۸۵.

۴۶ تحف العقول (چاپ بیروت) ص ۳۸.

فرد می گوید: کیسه از آن خودت با من به خانه بیا و بعد در خانه نه کیسه زر دیگر به او می دهد. مرد فقیر می گوید: مرا مسخره می کنی. آن مرد می گوید: نه به خدا قسم تو را مسخره نمی کنم؛ فردی از اهل عراق این ها را به من داده و گفته... اگر فردی کیسه را به نزد تو آورد، او امین است. و شخص امین، هم خودش از این مال می خورد و هم به دیگران می دهد و صدقه ما هم به تبع صدقه او مورد قبول خداوند واقع خواهد شد.

جوان آن ده هزار اشرفی را برداشت و به خانه رفت و به خاطر صفت امانت داری از ثروتمندان روزگار شد.^{۴۷}

دست یابی به اهداف و نتیجه مطلوب

فرد امین با سرلوحه قرار دادن امانت داری در هر کار و شرایطی به هدف و نتیجه مطلوب خود دست می یابد و در این اثنا دچار سردرگمی و شکست نمی گردد. امام علی علیه السلام می فرماید: (ثم اداء الامانه فقد خاب من ليس من اهلها؛ پس وظیفه الهی هر کس امانت داری است، زیرا کسی که امانت داری نکند ضرر کرده و به مقصد نمی رسد).^{۴۸}

آثار اجتماعی امانت داری

علاوه بر آثار فردی، امانت داری دارای آثار اجتماعی فراوانی است که به بعضی از آن ها اشاره می شود:

جلب اعتماد اقشار جامعه

در جامعه ای که امانت داری رواج داشته باشد، افراد آن جامعه به هم نزدیک و مانوس هستند و زندگی آن ها بر پایه صلح، صف، امنیت و آرامش قرار می گیرد.

امام صادق علیه السلام به عبدالله بن سبابه توصیه فرمود: (عَلَيْكَ بِصِدْقِ الْحَدِيثِ وَ أَدَاءِ الْأَمَانَةِ تُشْرِكُ النَّاسَ فِي أَمْوَالِهِمْ...؛ بر تو باد به راست گویی و ادای امانت [اگر چنین کردی] با مردم در اموالشان شریک خواهی بود).^{۴۹}

احساس مسئولیت عمومی

در جامعه ای که افراد آن امانت داری را سرلوحه کار خود قرار می دهند و همواره در مسئولیت ها، تکلیف ها و پست های اقتصادی، تجاری و مالی... که در اجتماع به آن ها سپرده می شود، حس کوشش، تلاش، حفاظت و مواظبت بر آن کار در وجود افراد، موجب ترقی و پیشرفت اقتصاد جامعه و رونق و رواج کاری آن اجتماع می گردد.

^{۴۷} برگرفته از کتاب رهنمودهایی پیرامون صداقت.

^{۴۸} نهج البلاغه، خطبه ۱۹۹.

^{۴۹} فروع کافی (چاپ بیروت) ج ۵، ص ۱۳۲.

حفظ اسرار و اطلاعات کشور

امانت داری اجتماعی موجب می شود تا سیاست ها و طرح ها و نقشه های حکومتی که جنبه محرمانه و سری دارند، از دست برد بیگانگان و منافقان و جاسوسان در امان باشد.

گسترش علم و معنویت

یکی از اثرهای مفید و بارزش امانت داری اجتماعی، پیش رفت و گسترش علم و دین، این دو پایه اصلی فرهنگی و مذهبی در مکتب حیات بخش اسلام، می باشد. امانت داری علمی و معنوی باعث می شود تا افراد امین که از زمره علم، دانشمندان، بزرگان دین و علم می باشند، از علم و دین خود به نحو احسن در راه بالا بردن سطح آگاهی و افکار عموم مردم از لحاظ فرهنگی و مذهبی استفاده کنند. و از سوی دیگر عقاید و خرافات پوچ و بی ارزش از جامعه امانت گذار علم و دین رخت برمی بندد، به طوری که انسان را از خودشناسی به خداشناسی می رساند.

خیانت در امانت

خیانت در امانت به چند طریق می تواند صورت گیرد:

کم/بی دقتی در نگه داری امانت

افرادی که مالی را از دیگران قبول می کنند، اما به دلیل کم دقتی و یا بی دقتی، خسارت و زیان هایی را به آن وارد می کنند و در آخر خود را بی طرف دانسته و از زیر بار این کار شانه خالی می کنند که این خود نوعی خیانت در مال دیگران است.

منفعت بیشتر به قیمت خیانت

افرادی که برای به دست آوردن منفعت و سود بیش تر از مال دنی، حتی در امانت دوست خود خیانت می کنند. حکایت است که (دو شریک بازرگان یکی دانا و دیگری نادان بودند که در بین راه بدره ای زر یافتند. با هم قرار گذاشتند مقداری از آن را بردارند و مابقی را در جایی دفن کردند تا به وقت حاجت از آن استفاده کنند.

دیگر روز آن که به خرد منسوب بود، بیرون رفت و زر را برد. روزها گذشت. مغفل (غافل شده، نادان) به زر نیازمند شد، نزد شریک خود آمد و گفت: بیا تا از آن زر برداریم. هر دو رفتند تا زر را بردارند، اما هیچ زر نیافتند.

شریک منسوب به خرد و زیرکی، دست مغفل را گرفت و گفت: تو زر را برده ای، اما او اصرار کرد که من نبرده ام. کار به دادگاه و قاضی کشید. قاضی به مدعی گفت: آیا شاهی داری و او گفت: درختی که در کنار آن است شهادت می دهد. قاضی در روزی معین قرار گذاشت به کنار آن درخت برود. شریک خائن نزد پدر حریص [خود] رفت و گفت که شب به

میان گشادی درخت برود و فردا علیه دوستش به قاضی گواهی دهد. او [هم] قبول کرد. روز بعد قاضی با مردمی انبوه آن جا جمع شدند. و قاضی از درخت گواهی خواست. پیرمرد درون درخت به سود پسرش گواهی داد. قاضی دانست میان درخت کسی است از این رو دستور داد تا هیزم جمع کردند دور درخت و آن ها را آتش زد. پیرمرد که صبرش تمام و ترس جاننش را داشت، امان خواست. او را امان دادند و دل جویی کردند و او حقیقت را باز گفت.

پس امانت مغفل معلوم گشت و خیانت شریک ثابت شد و مغفل به برکت راستی و امانت، زر ستاند و باز گشت.^{۵۰}

کم فروشی و بد جلوه دادن کالا

نوع دیگر از خیانت در امانت، کم فروشی و یا بد جلوه دادن کالا می باشد. بعضی کاسبان برای کسب سود و منفعت بیش تر همواره از این راه کالای خراب و بی ارزش خود را با قیمتی بالا و گزاف به دیگران می فروشند و از این طریق به دیگران خیانت می کنند. در حکایت است که: (مردی رمه دار بود و چوپانی پارسا در خدمت او بود. چوپان، شیر گوسفندان را می دوشید و نزد صاحب رمه ها می برد. او بر شیر آب می افزود و به دیگران می فروخت. هرچه چوپان می گفت: آب بر شیر مریز و به مال دیگران خیانت نکن که آخرش تباه خواهی شد، فایده نداشت. تا این که شبی بهاری گله گوسفندان داخل دره بودند و شبان بالای تپه، سیل جاری شد و گوسفندان را هلاک کرد.

روز بعد شبان نزد مرد رفت بدون شیر؛ مرد از او پرسید: چرا شیر نیاوردی؟ شبان گفت: به تو پند دادم که آب بر شیر نریز و با این کار به مال دیگران خیانت نکن. آن آب هایی که بر شیر ریختی، جمع شدند و گوسفندان را هلاک کردند.)^{۲۷}

افشای اسرار و اطلاعات مملکت

فروختن اسرار، دسیسه و دغل بازی، ایجاد رعب و وحشت و جاسوسی کردن به نفع بیگانگان، یکی دیگر از خیانت هایی است که منافقان کوردل و جاسوسان وطن فروش علیه یک مملکت انجام می دهند و با این کار نظم و امنیت جامعه و افراد آن را به خطر می اندازند.

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله می فرماید: (آيَةُ الْمُنَافِقِ ثَلَاثٌ: إِذَا حَدَّثَ كَذَبًا، وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ، وَإِذَا اتُّمِّنَ خَانَ؛ منافق سه نشانه دارد: دروغ گویی، خیانت در امانت و خلف وعده).^{۵۱} نمونه های بسیاری در مورد خیانت در امانت وجود دارد؛ از جمله: خیانت در امر علم و دانش که افراد خائن آن را در راه نادرست و غیر منطقی به کار می برند؛ مثل همان علمی که با ساخت بمب های اتمی و کشتار خیل عظیمی از مردم بی دفاع و مظلوم جامعه، نمونه بارزی از خیانت در علم را اثبات می کند.

۵۰ برگرفته از کتاب کلیله و دمنه.

۵۱ تحف العقول، ص ۱۲.

و یا خیانت به ناموس مردم، خیانت در امر دستورات الهی، خیانت بعضی از افراد در اداره ه، پادگان ه، کارگاه ها و نمونه های بی شمار دیگر که به همین تعداد اندک بسنده می کنیم.

عوامل و زمینه های امانت

امانت داری و امانت شکنی مانند دیگر پدیده های اجتماعی عوامل و زمینه های خاص خود را دارد که به برخی از آن ها اشاره می شود.

ایمان

ایمان که مؤثرترین عامل گسترش ارزش هاست. در گسترش امانت داری نیز تأثیری فوق العاده دارد با وجود این نه به مال کسی خیانت می شود و نه آبروی کسی ریخته می شود از این رو امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: «الْخِيَانَةُ دَلِيلٌ عَلَى قِلَّةِ الْوَرَعِ وَ عَدَمِ الدِّيَانَةِ»^{۵۲} خیانت گواهی بر کمی ورع و بی دینی است.

نظارت و کنترل

نظارت بر امانت هایی که افراد جامعه عهده دار آن هستند موجب فزونی امانت داری می شود از این رو امیرالمؤمنین در عهدنامه اش به مالک اشتر فرمود: «ثُمَّ تَفَقَّدَ أَعْمَالَهُمْ وَ ابْعَثَ الْعُيُونَ مِنْ أَهْلِ الصِّدْقِ وَالْوَفَاءِ عَلَيْهِمْ فَإِنْ تَعَاهَدَكَ فِي السِّرِّ لِأُمُورِهِمْ حَدَوْهُ لَهُمْ عَلَى اسْتِعْمَالِ الْأَمَانَةِ وَالرِّفْقِ بِالرَّعِيَّةِ»^{۵۳} با فرستادن مأموران مخفی راستگو و با وفا، کارهای آنان را زیر نظر بگیر. زیرا بازرسی مدام پنهانی، سبب می شود که آنها به امانت داری و مدارا کردن به زیردستان ترغیب شوند.

بنابراین اگر انسانی بخواهد امانت دار باشد باید از درون از ایمان به خدا و قیامت برخوردار باشد تا او را به رعایت و حفظ آن وادار کند و از بیرون نیز باید ناظران، نظارت کنند تا فرد دچار خیانت نشود.

عوامل و زمینه های بروز خیانت

کسانی که به سراغ خیانت می روند و از امانت داری سرباز می دارند از درون و بیرون گرفتار عواملی هستند که آن ها را به آن وا می دارد و آن عوامل عبارتند از:

ضعف ایمان و عقیده

همان گونه که ایمان خاستگاه بسیاری از ارزش ها و از جمله امانت داری است ضعف ایمان و عقیده یا فقدان آن از عوامل بروز خیانت است از این رو پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «آيَةُ الْمُنَافِقِ ثَلَاثٌ: إِذَا حَدَّثَ كَذَبًا، وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ، وَإِذَا اتُّمِّنَ خَانَ»^{۵۴} نشانه

^{۵۲} مستدرک، ج ۱۴، ص ۱۴.

^{۵۳} نهج البلاغه، نامه ۵۳.

^{۵۴} بحار الانوار، ج ۷۲، ص ۲۰۴.

منافق سه چیز است آنگاه که سخن می گوید دروغ می گوید و آن گاه که وعده ای می دهد خُلف وعده می کند و آنگاه که امین شمرده می شود خیانت می کند.»

غلبه هوا و هوس و دنیاپرستی

انسانی که هوا و هوس و دنیاپرستی بر او غلبه می کند و تنها به منافع زودگذر دنیا بیندیشد زمینه برای خیانت را در او فراهم می کند. زیرا این دسته افراد به عواقب خیانت فکر نمی کنند و به فرموده قرآن با غلبه هوا و هوس، پرده ای بر چشم و گوش و عقل آن ها افکنده شده که نمی دانند چه می کنند.

« أَفَرَأَيْتَ مَنْ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَىٰ عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلَىٰ سَمْعِهِ وَقَلْبِهِ وَجَعَلَ عَلَىٰ بَصَرِهِ غِشَاوَةً فَمَنْ يَهْدِيهِ مِنْ بَعْدِ اللَّهِ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ؟^{۵۵} آیا دیدی کسی را که معبود خود را هوای نفس خویش قرار داده و خداوند با آگاهی او را گمراه ساخته و بر گوش و قلبش مهر زد و بر چشمش پرده ای افکنده است، با این حال چه کسی می تواند غیر از خدا او را هدایت کند آیا متذکر نمی شوید.»

چیره شدن حرص و طمع بر انسان

انسان حریص و طماع نیز مرتکب خیانت می شود، هم در اموال دیگران خیانت می کند و هم در اشتغال به پستی که شایسته آن نیست، حریص است از این رو به جای تلاش و کوشش مستمر و غلبه بر هوا و هوس و کنترل حرص و طمع برای رسیدن به مقصود راه خیانت را در پیش می گیرد.

راه پیشگیری از خیانت

برای پیشگیری از وقوع خیانت توسط افراد در جامعه باید به امور ذیل توجه کرد :

تقویت پایه های ایمان

تقویت پایه های ایمان از طریق شناخت خدا و توکل و اعتماد بر او و اطمینان به وعده های تخلف ناپذیر او زمینه را برای وصول به مواهب زندگی از راه مشروع فراهم می کند.

تأمین نیازهای معقول و مشروع

یکی از عواملی که فرد را به خیانت می کشاند نیازمندی است و اگر مدیران و مسئولان به نیازهای معقول و مشروع کسانی که تحت مدیریت آن ها هستند توجه کنند و آن را برآورده سازند زمینه خیانت در افراد از بین می رود.

توجه به عواقب شوم خیانت در دنیا و آخرت

انسانی که بداند خیانت موجب رسوایی در دنیا و سرافکندگی در برابر خلق و خالق و گرفتار شدن به محرومیت های ناشی از رسوایی و سرافکندگی و در نتیجه گرفتار فقر می شود هرگز به آن مبتلا نمی شود و همچنین انسانی که بداند در آخرت گرفتار

عذاب الهی خواهد شد از خیانت می‌گریزد پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «أَرْبَعَةٌ لَا تَدْخُلُ وَاحِدَةٌ مِنْهُنَّ بَيْتًا إِلَّا خَرِبَ وَلَمْ يَعْمُرْ الْخِيَانَةُ وَ السَّرِقَةُ وَ شُرْبُ الْخَمْرِ وَ الزَّوْنُ»^{۵۶} چهار چیز است که اگر یکی از آنها در خانه ای وارد شود ویران می‌گردد و هرگز برکت الهی آن را آباد نخواهد کرد، خیانت، سرقت، شرب خمر و میگساری و زنا.

آثار و پیامدهای امانت داری و خیانت

امانت داری و خیانت دارای آثار و پیامدهایی است که باید به آن توجه کرد:

تقویت ایمان

یکی از فواید امانت داری تحکیم پایه های ایمان و گسترش دین داری است. حضرت علی علیه السلام فرمود: «مَنْ عَمِلَ بِالْأَمَانَةِ فَقَدْ اكْمَلَ الدِّيَانَةَ»^{۵۷} کسی که امانت را پاس دارد دین داری را کامل کرده است.

و در مقابل آن خیانت سبب سستی ایمان و دین داری است. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «لَيْسَ مِنَّا مَنْ خَانَ مُسْلِمًا فِي أَهْلِهِ وَ مَالِهِ»^{۵۸} کسی که به اهل و مال کسی خیانت کند از ما نیست. و امام علی علیه السلام فرمود: «جَانِبُوا الْخِيَانَةَ فَانْهَاجُهَا مَجَانِبَةُ الْإِسْلَامِ»^{۵۹} از خیانت دوری کنید چرا که خیانت آدمی را از اسلام دور می‌کند.

جلب اعتماد اجتماعی

یکی از آثار مهم امانت داری جلب اعتماد اجتماعی و در مقابل خیانت سبب زوال اعتماد اجتماعی می‌شود از این رو امام صادق علیه السلام به عبدالرحمن فرمود: «عَلَيْكَ بِصِدْقِ الْحَدِيثِ وَ آدَاءِ الْأَمَانَةِ تُشْرِكُ النَّاسَ فِي أَمْوَالِهِمْ هَكَذَا وَ جَمَعَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ»^{۶۰} بر تو باد به راستگویی و اداء امانت تا شریک مال مردم شوی این چنین، هنگامی که این سخن را می‌گفت، انگشتان خود را به هم جمع کرده بود و به من نشان داد یعنی مانند این انگشتان.

مایه آرامش روح و فکر

اگر امانت داری در جامعه ای حاکم شود زمینه های آرامش روح و فکر را برای افراد فراهم می‌کند و امنیت علاوه بر فرد، جامعه را نیز فرا می‌گیرد، لقمان به فرزندش گفت: «يَا بُنَيَّ أَدِّ الْأَمَانَةَ تَسْلَمَ لَكَ دُنْيَاكَ وَ آخِرَتُكَ»^{۶۱} پسر من امانت را پاس دار تا دنیا و آخرتت سالم و امن باشد.

۵۶ بحارالانوار، ج ۷۶، ص ۱۲۵.

۵۷ شرح غرر، ج ۵، ص ۴۴۸.

۵۸ بحارالانوار، ج ۷۵، ص ۱۷۲.

۵۹ غرر، ج ۳، ص ۳۶۱.

۶۰ فروع کافی، ج ۵، ص ۱۳۴.

۶۱ بحارالانوار، ج ۷۴، ص ۱۷۶.

جلب دوستی و محبت

یکی از آثار امانت داری جلب دوستی و محبت در میان افراد است از این رو پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «لَا تَزَالُ أُمَّتِي بِخَيْرٍ مَا تَحَابُّوا وَ تَهَادَوْا وَ أَدَّوْا أَلْأَمَانَةَ وَ اجْتَنَبُوا الْحَرَامَ وَ وَقَرُّوا الضَّيْفَ وَ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَ آتَوْا الزَّكَاةَ فَإِذَا لَمْ يَفْعَلُوا ذَلِكَ أُبْتُلُوا بِالْقَحْطِ وَ السِّنِينَ»^{۶۲} پیوسته امت من در مسیر خیر هستند مادام که به یکدیگر محبت دارند و کمک می کنند و امانت را رعایت می نمایند و از حرام پرهیز می کنند، و هنگامی که این کارها را ترک کنند گرفتار قحطی و خشکسالی می شوند.»

امام صادق علیه السلام در حدیثی فرمود: «كُلُّ ذِي صِنَاعَةٍ مُضْطَرٌّ إِلَى ثَلَاثٍ خِلَالٍ يَجْتَلِبُ بِهَا الْمَكْسَبَ وَ هُوَ: أَنْ يَكُونَ حَازِقًا بِعَمَلِهِ، مُؤَدِّيًا لِلْأَمَانَةِ فِيهِ، مُسْتَمِيلًا لِمَنْ اسْتَعْمَلَهُ»^{۶۳} هر صاحب صنعتی لازم است سه صفت را داشته باشد که به وسیله آن ها کسب و کار خود را رونق بخشد نخست آن که در کارش ماهر باشد دوم آن که امانت را ادا کند سوم آن که نسبت به کسانی که آن ها را به کار می گیرد عطف و مهربان باشد.»

نتیجه بحث

۱. امانت از کلمه امن و به معنای امنیت و یکی از نشانه های ایمان است که افراد مومن و پاک سرشت، دارای چنین صفت زیبا و باشکوهی هستند.
۲. امانت فقط در یک نوع خلاصه نمی شود، بلکه در همه امور زندگی و در همه موارد به کار می رود؛ مثل امانت مالی و امانت بندگی.
۳. از آن جایی که امانت در اسلام، دارای ارزش و اهمیتی زیاد است، دارای آثار مفید و سودمندی نیز می باشد.
۴. خیانت در امانت، یکی از قبیح ترین خیانت ها در اسلام است، چرا که هر چیزی حتی بدن و مال نزد انسان امانت هستند و اگر فردی بخواهد به این امور خیانت کند، نه تنها حق خداوندی را به جا نیاورده؛ بلکه مال دیگران را نیز چپاول کرده است.
۵. یکی از مهمترین مصادیق امانت داری انبارداری است که همه ارکان مدیریتی در یک شرکت، اداره، سازمان و یا ارگان موظف با نگهداری درست کلیه اموال هستند و در این بین نقش انباردار بعنوان شخصی که مستقیماً کالاها در اختیار اوست بسیار پررنگ است. او می بایست در نظم دهی انبار، بکارگیری درست و بجای کالاها، عدم استفاده شخصی آنها نه برای خود نه کارمندان

۶۲ همان، ج ۷۲، ص ۱۱۵.

۶۳ همان، ج ۷۵، ص ۲۳۶.

مجموعه، و نهایتاً جلوگیری از استهلاک سریع کالاها با مراقبت درست از آنها کوشا باشد ودقت کافی را در این زمینه از خود نشان دهد.

منابع و مأخذ

قرآن کریم

نهج البلاغه

بحار الانوار، علامه مجلسی رحمه الله

اصول کافی، شیخ کلینی رحمه الله

فروع کافی، شیخ کلینی رحمه الله

غرر الحکم و دررالکلم، تمیمی آمدی، عبد الواحد بن محمد

مستدرک الوسائل، محدث نوری رحمه الله

تحف العقول، ابن شعبه حرانی رحمه الله

امالی، شیخ صدوق رحمه الله

تفسیر المیزان، علامه سید محمد حسین طباطبایی رحمه الله

تفسیر برهان، سید هاشم بحرانی رحمه الله

توضیح المسائل (محشّی)، امام خمینی رحمه الله

المحجّه البیضاء، ملا محسن فیض کاشانی رحمه الله

قاموس قرآن، سید علی اکبر قرشی

مفردات غریب القرآن، راغب اصفهانی

بهارستان، عبدالرحمان جامی

داستان راستان، شهید مرتضی مطهری

کتاب کلیله و دمنه

کتاب رهنمودهایی پیرامون صداقت

مثنوی جام جم

. فرهنگ لاروس، خلیل جر

لسان العرب، ابن منظور

فرهنگ عمید، حسن عمید